

Jan Pamuła (1944-2022) – malarz, grafik uprawiający zarówno techniki tradycyjne, jak i posługujący się mediami cyfrowymi, pionier sztuki komputerowej w Polsce, teoretyk sztuki, wykładowca akademicki. W latach 2002-2008 rektor Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie.

Urodził się w 1944 roku w Spytkowicach (koło Oświęcimia). Uczęszczał do Liceum Ogólnokształcącego w Kętach. W latach 1961-1968 studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie malarstwo pod kierunkiem prof. Hanny Rudzkiej-Cybis oraz grafikę u prof. Mieczysława Wejmiana i prof. Konrada Szrednickiego. Dyplom z wyróżnieniem obronił w 1968 roku. W latach 1966-1967 odbywał staż w École Nationale Supérieure des Beaux Arts w Paryżu u prof. Luciena Coutauda.

Po studiach w latach 1968-1970 pracował jako nauczyciel przedmiotu reklama plastyczna w Technikum Handlowym w Krakowie. Od 1971 do 1974 roku wykładał sztukę współczesną w kołach miłośników sztuki, a w latach 1974-2015 był pracownikiem naukowo-dydaktycznym w Katedrze Sztuk Wizualnych na Wydziale Form Przemysłowych Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie – począwszy od stanowiska asystenta do profesora zwyczajnego.

W 1978 roku przebywał w Sztokholmie w Konstfackskolan w charakterze wykładowcy wizytującego (ang. *visiting lecturer*), w tym samym roku obronił doktorat w ASP w Krakowie na podstawie pracy „Wprowadzenie w problematykę widzenia – wybrane zagadnienia percepcji wzrokowej”. Dwa lata później, w 1980 roku, odbył staż w L'Institut de L'Esthetique Universite Paris-Sorbonne w Paryżu w pracowni prof. Francoisa Molnara, gdzie wygłosił wykład poświęcony teorii widzenia Władysława Strzebińskiego. W tym samym roku w Atelier de Recherches Techniques Avancees (ARTA) w Centre Georges Pompidou w Paryżu, w oparciu o koncepcje artystyczne Jana Pamuły, powstał program komputerowy, który znajdzie zastosowanie w jego dalszej twórczości. W 1982 roku został stypendystą Fundacji Kościuszkowskiej w Nowym Jorku. W tym samym roku uzyskał również habilitację w ASP w Krakowie na podstawie dorobku artystycznego i rozprawy „Zastosowanie elektronicznych maszyn cyfrowych w twórczości plastycznej”.

W 1992 roku otrzymał tytuł naukowy profesora sztuk plastycznych. Na ten sam rok przypada również pobyt w USA w charakterze profesora wizytującego w Art Department University of Connecticut (UCONN), Storrs. W 1993 roku otrzymał roczne stypendium na wyjazd do USA w ramach programu Fulbright-Hays i odbył staż naukowy w New York Institute of Technology (Art Department) oraz prowadził zajęcia dydaktyczne z przedmiotu Two Dimensional Design. W tym samym roku wystawiał swoje prace podczas New York Digital Salon, Nowy Jork, Art Directors Club.

W 1996 roku otrzymał tytuł profesora zwyczajnego. Na Wydziale Form Przemysłowych okresowo pełnił funkcję kierownika Katedry Sztuk Wizualnych, dodatkowo wykładał zagadnienia sztuki wizualnej na Politechnice Częstochowskiej oraz Politechnice Krakowskiej.

W latach 1996-2002 był prorektorem, a w latach 2002-2008 rektorem Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie. Za jego kadencji, jako prorektora, a następnie rektora ASP, uruchomiono nowe kierunki studiów, m.in. intermedia, oraz nowe formy studiów: studia niestacjonarne, podyplomowe, doktorskie, wdrożono programy wymiany europejskiej (Socrates-Erasmus, Erasmus) oraz proces boloński, dokończono remont budynków ASP, prowadzono budowę auli i pomieszczeń galeryjnych, zainicjowano budowę nowego domu plenerowego ASP na Harendzie w Zakopanem. Jan Pamuła był także wiceprzewodniczącym Konferencji Rektorów Uczelni Artystycznych (KRUA), która prowadziła wówczas prace nad ujednoczeniem stopni i tytułów w polskim szkolnictwie wyższym, co poskutkowało uchwaleniem odpowiedniej ustawy (2003). Od 2018 roku był członkiem Polskiej Akademii Umiejętności.

W 1980 roku pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” (ASP w Krakowie), brał udział w aukcji dzieł sztuki na rzecz „Solidarności”.

Był promotorem trzech doktoratów oraz autorem kilkudziesięciu recenzji prac doktorskich, habilitacyjnych i związanych z postępowaniami profesorskimi oraz autorem kilkudziesięciu artykułów naukowych i opracowań, m.in.: „Grafika krakowska – tradycja i aktualność”, 2015; Johannes Itten, „Sztuka barwy”, 2015 (konsultacja merytoryczna polskiego wydania); „Międzynarodowe Biennale i Międzynarodowe Triennale Grafiki w Krakowie – idea i rys historyczny”, 2012; „Komputer i obrazowanie”, 2005; „Zarys historii sztuki komputerowej”, 1998; „Computer-Aided Imaging”, 1996.

Od 1969 roku był członkiem Związku Polskich Artystów Plastyków (ZPAP); od 1983 roku należał do Stowarzyszenia Artystycznego Grupa Krakowska. Przez wiele lat pełnił funkcję wiceprezesa, a w latach 2010-2012 prezesa Stowarzyszenia Międzynarodowe Triennale Grafiki w Krakowie. Był wielokrotnym kuratorem oraz jurorem licznych wystaw i konkursów, w tym: Międzynarodowego Biennale Grafiki R.O.C. (Tajwan 2010); Międzynarodowego Biennale Grafiki w Seulu (2011); VIII Triennale Grafiki Polskiej w Katowicach (2012); w latach 2014 i 2016 pełnił funkcję przewodniczącego jury Międzynarodowego Biennale Grafiki Cyfrowej w Gdyni.

Jan Pamuła pokazywał prace na ponad 60 wystawach indywidualnych w kraju i za granicą oraz brał udział w kilkuset wystawach zbiorowych, krajowych i międzynarodowych.

Wybrane wystawy indywidualne

- 1968 – Galeria La Scala, Rzym;
- 1971 – Instytut Kultury Polskiej, Londyn; Zaydler Gallery, Londyn;
- 1973 – Galeria Arkady, Kraków;
- 1977 – Galeria BWA, Łódź;
- 1978 – Galeria Artystów Węgierskich, Pécs;
- 1979 – Galeria „OUT”, Gdańsk; Project Studio One, Nowy Jork;
- 1980 – Instytut Polski, Paryż; Galeria Desa, Kraków, Galeria BWA, Opole;
- 1981 – Galeria Krzysztofory, Kraków;
- 1982 – Fundacja Kościuszkowska, Nowy Jork; Maria Hagadus Studio Gallery, Bedford Hills;
- 1984 – Black Gallery, Kraków;
- 1986/1987 – „Galeria 72”, Chełm;
- 1987 – Foyer Galerie, Darmstadt; „Galeria Sztuki Aktualnej”, M.A. Potocka, Kraków;
- 1988 – Galeria Uniwersytetu Śląskiego, Cieszyn;
- 1990 – Galeria Podbrzezie, Kraków;
- 1992 – Atrium Gallery, UCONN, Storrs, Conn.;
- 1993 – Centrum Kultury, Kamienica Lamellich, Kraków;
- 1994 – Windows Gallery, New York Institute of Technology (NYIT), Nowy Jork; Rotunda Gallery, Fundacja Kościuszkowska, Nowy Jork; Galeria Aspekty, Warszawa;
- 1996 – Pokaz towarzyszący Międzynarodowej Konferencji PAN „Grafika Komputerowa i Przetwarzanie Obrazów”, Machocice;
- 1997 – Starmach Gallery, Kraków;
- 1998 – Uekallie – Kan Gallery, Tokio;
- 1999 – Galeria ESTA, Gliwice;
- 2000 – Galeria 261, ASP Łódź; Galeria Stara, BWA, Lublin; Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Wieża Ratuszowa, Kraków;
- 2001 – Starmach Gallery, Kraków;
- 2002 – Mała Galeria, Nowy Sącz; Akademicka Galeria Sztuki, Akademia Świętokrzyska, Kielce;
- 2003 – Galeria Prezydencka, Pałac Branickich, Warszawa;
- 2004 – Galeria ZPAP, Sukiennice, Kraków; Galeria Biblioteki Sztuki, Uniwersytet, Zielona Góra;
- 2005 – Wystawa grafiki, Instytut Polski, Praga; Wystawa grafiki, Instytut Polski, Bratysława; Wystawa indywidualna towarzysząca Tczewskiemu Triennale Grafiki, Tczew;
- 2007 – „Malarstwo, obiekty, obrazy cyfrowe”, Galeria Sztuki Współczesnej ESTA, Gliwice; Wystawa grafiki, Małopolska Galeria Sztuki „Dwór Karwacjanów”, Gorlice;
- 2009 – „Grafika – Malarstwo”, Galeria MBWA, Olkusz; wystawa grafiki cyfrowej, Galeria pod Podłogą, Lublin;
- 2011 – „Kalkul und Zufall” z Gerhardem Birkhoferem, Haus der Modernen Kunst, Staufen;

2013 – wystawa indywidualna towarzysząca międzynarodowej konferencji naukowej *Sztuka w przestrzeniach naszego czasu*, Instytut Sztuk Plastycznych UŚ, Cieszyn;

2014 – „Grafika/Animacja”, Galeria „Oko dla Sztuki”, Kraków; „Obiekty geometryczne / Grafika cyfrowa”, Polski Instytut w Bratysławie;

2016 – „Analog-Digital” z Horstem Kuhnertem, Galeria Haus der Modernen Kunst, Staufen;

2017 – „Układ z trójkątem”, Gliwice, Galeria Sztuki Współczesnej ESTA; „Seria komputerowa”, Kraków, Galeria Sztuki ATTIS; „Grafika cyfrowa i analogowa”, Galeria Biblioteki Uniwersyteckiej, Zielona Góra; wystawa malarstwa i grafiki, Ars Cracovia, Kolonia;

2018 – „Randes Vous Geometrique”, Galerie Art Montparnasse, Paryż; „Die Unabhängigkeit des Bildes”, Galerie K, Staufen;

2019 – „Pole dyskretnych zmian barwnych”, Galeria ASP w Łodzi;

2021 – Continuum, Muzeum Manggha, Galeria Europa – Daleki Wschód, Kraków.

Wybrane nagrody i wyróżnienia

1996 – Medal Honorowy, jedna z dziesięciu głównych nagród na Międzynarodowej Wystawie Małych Form Grafiki w Łodzi;

1999 – nagroda regulaminowa (Triennale Prize) na Norweskim Międzynarodowym Triennale Grafiki w Fredrikstad;

2003 – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski za wybitne zasługi w pracy zawodowej w szkolnictwie artystycznym,

2003 – Nagroda Okręgu Krakowskiego ZPAP im. Witolda Wojtkiewicza za wystawę malarstwa „Jan Pamuła Obiekty geometryczne. Retrospekcja” w Starmach Gallery, grudzień 2001/styczeń 2002;

2013 – Nagroda Miasta Krakowa; Medal Honorowy (Ehrenmedaille) Kuenstlerhaus Wien nadany przez Gesellschaft bildender Kuenstlerinnen und Kuenstler Oesterreichs;

2014 – Nagroda Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;

2017 – wyróżnienie *Coup de Coeur* Roberta Aubina na 10. Międzynarodowym Biennale Grafiki Współczesnej BIECTR, Trois-Rivieres (Kanada);

2018 – Złoty Medal Zasłużony Kulturze „Gloria Artis” przyznany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Prace w zbiorach

Kolekcje polskie: Muzeum Narodowe w Warszawie; Muzeum Narodowe w Krakowie; Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK w Krakowie; Muzeum ASP w Krakowie; zbiory Galerii Zachęta w Warszawie, Muzeum im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy, Muzeum Architektury we Wrocławiu; muzea okręgowe: Szczecin, Chełm, Lublin, Radom; Biuro Wystaw Artystycznych (BWA) w Jeleniej Górze; zbiory Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie; zbiory Biblioteki Gdańskiej w Gdańsku, zbiory Biblioteki

Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra; Kolekcja Grafiki Politechniki Krakowskiej; Zbiory Graficzne Biblioteki ASP w Krakowie; Muzeum Oświęcimskie; Muzeum Kresów w Lubaczowie.

Kolekcje zagraniczne: Victoria and Albert Museum w Londynie; Albertina w Wiedniu; Portland Art Museum w Oregon; Kunstmuseum w Bochum; Mondriaanhuis w Amersfoort; Vass László Gyűjtemény w Veszprem; Museum im Kulturspeicher w Würzburgu (Sammlung Peter C. Ruppert – Konkrete Kunst in Europa nach 1945); The Kościuszko Foundation, Nowy Jork; The Lilja Collection; Muzeum umění Olomouc (MUO) w Ołomuńcu; China Printmaking Museum, Guanian, Guanian Original Printmaking Base.

O twórczości

Jan Pamuła uprawiał równolegle malarstwo i grafikę, od 1980 roku jego twórczość wkracza w obszar mediów cyfrowych. Wczesne obrazy i grafiki (akwatinty, akwaforty, litografie) o charakterze przedstawiającym to metaforyczna, liryczna figuracja o treściach symbolicznych, prace utrzymane w onirycznym, ezoterycznym, poetyckim klimacie. Na 1971 rok datuje się przejście artysty do świata idealnych wymiarów, idealnych miar, świata abstrakcyjnego. Przemiana ta była między innymi wynikiem pogłębionych studiów pism Swedenborga, Kierkegarda oraz dzieł Hegla. Od tego czasu prace Jana Pamuły wpisują się zarówno w tradycję, jak też w aktualne działania z obszaru sztuki konkretnej i geometrycznej. Podstawowym założeniem prac jest precyzyjna, wyrażona językiem geometrii konstrukcja oraz wypełnienie jej barwą – czynnikiem emocjonalnym, wyrazem uczuć i ekspresji autora.

Liczebność elementów w obrazach i grafikach Jana Pamuły wynika z ilości podziałów. Mnogość i różnorodność czworoboków pod względem proporcji i wielkości wymagały stworzenia pewnego systemu, reguły postępowania, której celem było uporządkowanie formy strukturalnej dzieła. Kompozycje z lat 70. powstawały przy użyciu siatki geometrycznej i linijki jako narzędzia. Daleko idący podział, duża liczba coraz mniejszych części składowych, mierzonych w ułamkach milimetra, wymagał znacznie precyzyjniejszego narzędzia obliczeniowego.

Doprecyzowanie struktury obrazu, organizacja form na płaszczyźnie według określonego systemu okazała się możliwa przy użyciu komputera. Jan Pamuła już w latach 70. budując systemy i układy geometryczne, myślał o wykorzystaniu komputera, ale dopiero w 1980 roku powstał cykl prac komputerowych. *Seria komputerowa I* i *Seria komputerowa II* zrealizowane zostały od marca do maja 1980 roku w AKTA (Atelier de Recherches et Techniques Avancées w Centre Georges Pompidou w Paryżu). W realizacji używany był sprzęt komputerowy systemu Tektronix przystosowany do działań plastycznych (z wyjściem graficznym – table traçante). Program oparty został na obrazach namalowanych w latach 1972, 1976 i 1977, stanowiących cykl noszący tytuł *Zbiory chromatyczne*, i napisany w języku Basic – z uwzględnieniem idei obrazów i innych sugestii autora przez programistę

Philippa Kellera. Cykl rysunków *Seria komputerowa I* i *Seria komputerowa II* został wykonany przy użyciu plotera płaskiego. Program komputerowy miał za zadanie dokonać podziałów pola tak, aby utworzyć „sieć” niepowtarzalnych pod względem wielkości i proporcji elementów. Dzielenie prostokąta zawsze na cztery części następowało równolegle do podstawy figury oraz prostopadle do jej boków. Zastosowanie komputera dało możliwość ustalenia dowolnej głębokości podziałów, a co za tym idzie, liczby elementów w całym rysunku, jak również dyspersji (rozrzutu wielkości prostokątów). Komputer nie jest traktowany tu jako tylko narzędzie pomocnicze przyspieszające pracę. Celem całego przedsięwzięcia było uzyskanie nowej możliwości wyraźnego różnicowania wizualnego charakteru układów barwnych opartych na wspólnej zasadzie. W ścisłym związku z tym powstaje tworzenie nowych doznań wizualnych, których swoisty charakter można otrzymać poprzez współpracę człowieka z maszyną cyfrową.

W 1980 roku Jan Pamuła wraca także do tradycyjnej techniki malarskiej, malowania farbą akrylową na płótnie. Powstaje cykl obrazów *Seria komputerowa I*, dla których punktem wyjściowym są kompozycje powstałe w grafikach *Seria komputerowa I* i *Seria komputerowa II*. Wypełnianie schematu kompozycyjnego kolorem następuje według określonej zasady. Zestawienie czterech wybranych barw odpowiada podziałom pola na prostokąty, wybór kolorów jest subiektywną decyzją artysty niezależną od programu komputerowego. W przypadku *Serii komputerowej I* i *Serii komputerowej II* zaistniały dwa bardzo istotne zagadnienia, które odgrywać będą zasadniczą rolę w całej twórczości Pamuły, tj. stworzenie własnego stylu w oparciu o zastosowanie komputera oraz wykorzystanie przypadku. Mimo ogólnych wytycznych, dotyczących progresywnego dzielenia pola obrazu na cztery elementy, pojawiają się nieoczekiwane losowe podziały – wynik „samodzielných wyborów” komputera. Jan Pamuła traktuje wydruk z komputera jako rodzaj szkicu, wybiera najbardziej interesujące dla niego układy i realizuje je w formie malarskiej, zmieniając ich skalę oraz nadając wybraną przez siebie kolorystykę, a zasadę doboru kolorystycznego opiera na czterech barwach.

Znaczącym cyklem w jego twórczości jest *Dziesięć wersji jednego obrazu* (1990-2007) – dziesięć obrazów, dla których punktem wyjścia był rysunek komputerowy. Obrazy różnicuje jedynie kolorystyka i łącząca się z nią dedykacja dla konkretnej osoby, najczęściej artysty, którego sztuka jest szczególnie bliska autorowi dzieł. Wśród artystów tych znaleźli się: Vincent van Gogh, Tadeusz Kantor, Henri Matisse, Rembrandt van Rijn, Josef Albers, Amedeo Modigliani, Stanisław Wyspiański, Władysław Strzemiński, Paul Klee, Stanisław Szmuc.

Na początku lat 90. pojawiły się nowe perspektywy i możliwości techniczne. Artysta posiada już komputer do użytku prywatnego, sięga po nowe narzędzia (skanery, programy komputerowe), kontynuuje i rozwija motywy obecne wcześniej w litografiach z cyklu *Układy (Systemy)* i powraca do nich w wersji cyfrowej. W okresie 1992–1994 wykonuje cykl grafik komputerowych wykorzystujących

skaner i elektroniczne techniki obrazowania, przy użyciu programów Photoshop, Photo Styler, Corel Draw, Adobe Illustrator itp. Wtedy też w czasie pobytu w Nowym Jorku powstaje cykl graficzny *Image* (1994) oraz, będące pewnym odstępstwem od sztuki czysto abstrakcyjnej, grafiki zawierające komputerowe przetworzenia reprodukcji prac dawnych mistrzów przede wszystkim Leonarda, jak i fotografii ludzi i miejsc.

W następnych latach Jan Pamuła realizuje grafiki wielkoformatowe *Duża grafika* (2014) i *Długa grafika* (2015), w których nieskończoność kompozycji ograniczają jedynie możliwości maszyny drukarskiej. Pełną wolność obrazowania daje w tym czasie również animacja komputerowa, która odgrywa w twórczości artysty coraz większą rolę. Z kolei grafiki z serii *Pole dyskretnych zmian barwnych* eksploatują nieskończone możliwości kombinacji kolorystycznych, doboru tonów i odcieni, jakie daje komputer, niedostępne w tradycyjnym warsztacie malarskim. Użycie lightboxów wprowadza element rzeczywistego światła, materializując niejako efekt emanacji światła, tworząc ów „światłokolor”, będący jednocześnie światłem i kolorem, tak pożądanym przez artystę we wcześniejszych pracach. Nieodmiennie dominujące w dawnych, ale także ostatnich działaniach artystycznych Jana Pamuły jest to niezwykle subtelne połączenie logiki i losowości, matematycznych obliczeń i przypadku, tego, co zaplanowane, przewidziane – z tym, co niespodziewane i zaskakujące. Wyraźnie zaznaczone pryncypia nie stanowiły nigdy ograniczenia dla twórczości Jana Pamuły, która w sposób ciągły ulegała ewolucji, podążając za nowymi wyzwaniami, czerpiąc inspiracje z różnych źródeł, w tym z coraz większych możliwości niesionych przez rozwijające się technologie cyfrowe.

Lesław Miśkiewiczⁱ

ⁱ Tekst opracowany przez Lesława Miśkiewicza na podstawie publikacji pod redakcją Beaty Gawrońskiej-Oramus „Jan Pamuła. Pionier sztuki komputerowej w Polsce”, wydanej z okazji wystawy w Muzeum Sztuki w Ołomuńcu w 2020 roku oraz na podstawie informacji z katalogów oraz rozmów z Janem Pamułą.